

ТМ	Г. XXXIV	Бр. 4	Стр. 1357-1379	Ниш	октобар - децембар	2010.

UDK 316.334.3:39(497.11)(497.13)(497.17)

Стручни рад

Примљено: 30. 8. 2010.

Миша Ђурковић

Институт за европске студије

Димитрије Вујадиновић

Балканкулт фондација

Београд

**ПОЛИТИКА ЕТНОЛОГИЈЕ:
КОМПАРАТИВНО ИСТРАЖИВАЊЕ ОДНОСА ПРЕМА
ФОЛКЛОРНОМ НАСЛЕЂУ У
СРБИЈИ, БЈР МАКЕДОНИЈИ И ХРВАТСКОЈ***

Резиме

Чланак представља и анализира резултате вишемесечног истраживања различитих политика етнологије и фолклора у три бивше југословенске републике: Србији, Македонији и Хрватској. За сваку земљу се даје преглед од десетак основних референци које илуструју основне правце развоја, за чим следе анализе развоја у свакој земљи понаособ. На крају аутори излажу закључке који следе из урађене компарације и објашњавају узроке који су довели до различитог односа према сопственом наслеђу.

Кључне речи: етнологија, фолклор, политика, Србија, Македонија, Хрватска

Током периода фебруар–март 2010 године, предузели смо и реализовали истраживање о односу политичке елите, јавне управе и друштва према фолклору у три балканске земље које су до пре две деценије биле део исте државе. Усмеравајући се на третман фолклора у најширем смислу, покушали смо да у свакој земљи издвојимо десетак репрезентативних примера који на најбољи и најшири начин приказују шта се у свакој земљи сматра фолклором, како се према њему односи, какви су друштвени и идеолошки ставови према фолк-

---

mdjurkov@gmail.com

* Чланак је настао као део пројекта 149026 Перспективе европског оквира Србије, који финансира Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије.

лорном наслеђу, како се оно институционално обрађује, у којој мери је живо и присутно у јавној сфери итд. У овом чланку представљамо резултате поменутог истраживања. За сваку земљу се најпре наводе релевантни примери са кратким објашњењем и референцом ако она постоји, а затим се даје преглед укупног односа према питањима фолклора, односно оно што би се могло назвати политиком етнологије у свакој од третираних држава. На крају дајемо закључке који следе из поређења ових различитих политика

СРБИЈА

1. Фестивал трубача Гуча.

Званична страница фестивала <http://www.guca.rs/>.

Ово је један од најпознатијих фестивала те врсте у Европи и највећа туристичка манифестација у Србији. Ове године се одржава педесети пут и у неколико дана кроз градић Драгачево прође више од 500.000 посетилаца. У последњих неколико година добио је и снажну политичку подршку, као и финансијску помоћ различитих нивоа власти. Упркос сталним споровима у јавности, ово је један од најважнијих брендова Србије и добар показатељ како се живо народно стваралаштво може одржавати на креативан начин и искористити за богату туристичку понуду.¹

2. *Календар културних манифестација у Војводини за 2009.* Завод за културу Војводине и Балканкулт фондација, Нови Сад, Београд.

Ове две институције већ низ година континуирано прате фестивалску понуду у Аутономној покрајини Војводини. Под одредницама „Културна баштина“ и „Фолклор“ пописано је двадесетак фестивала од којих неки имају традицију дугу и по читав век. Изузетно су заступљени фестивали етничког и мањинског карактера који уживају значајну подршку регионалне и локалне власти.

3. Димитрије Вујадиновић, „Студија случаја *Фестивалска култура у Војводини*“, Балканкулт фондација, анализа и категоризација 157 фестивала који се одржавају у Војводини.

С обзиром на вишегодишње праћење фестивалске културе у Војводини, сарадници Балканкулт фондације сачинили су анализу ове понуде и њеног развоја. Ова значајна анализа показује низ проблема са разматраним репетитивним институцијама у којима је пре-доминантно буџетско финансирање, не постоји креативна прерада и

¹ С друге стране проблем је све већа комерцијализација овог догађаја која прети да угрози изворни смисао и функцију фестивала, претварајући га у огромни туристички вашар који домаћим гостима пружа могућност за дионизијски самозабрав, а странцима егзотику. Најбоља студија о Гучи је Тимотијевић Милош, *Карневал у Гучи*, Легенда, Народни Музеј Чачак, 2005.

развој већ само одржавање континуитета народних свечаности, углавном служе за одржавање националне хомогенизације у мањинским срединама, а публика по правилу припада истој мањинској заједници. Најмања креативност испољена је управо у групи фестивала која спада под *Културну баштину* и *Фолклор*.

4. План рада КПЗ Крушевац за 2008 –
http://www.kpz.org.rs/O_nama.htm

Културно-просветна заједница општине Крушевац је главни носилац културних делатности у овој локалној заједници. Њен годишњи план рада обухвата различите програме међу којима доминира подршка фолклорним ансамблима и локалним фестивалима у крушевачким селима. Подржава се рад фолклорних ансамбала у двадесетак села, сусрети села и учешће ових локалних пројеката на државним манифестацијама. Стратегија финансирања је да КПЗ обезбеди 40% средстава а локална културно-уметничка друштва 60%.

Неколико људи запослених у КПЗ укључено је у паралелни пројекат Уметничко занатске радионице. У питању је НВО која омогућава једном броју жена, интерно расељених лица са Космета да израђујући старе предмете и ношње обезбеди себи егзистенцију.

5. Буџет Министарства културе Републике Србије намењен народном стваралаштву и аматеризму, период 2005–2008.

Средства намењена за финансирање пројеката у овој области упркос перманентном расту оквирног буџета Министарства, из године у годину опадају. Тек у 2008. бележи се благи раст. Одвојено је укупно 96.876.197 динара (тада око 1.200.000 евра).

Док је у 2005. години од укупног буџета за културу за ове области ишло између 8 и 9%, у 2007. издвојено је мање од 5% средстава. Ова тенденција може се тумачити на два начина: ови програми нису атрактивни за актуелну културну политику (вероватније) или се проналазе друге врсте финансирања (мање вероватно).

6. Јована Папан „Гусле сироче сукцесије“, веб портал Нова српска политичка мисао,
http://starisajt.nspm.rs/kulturnapolitika/2006_papan_gusle.htm

Гусле, једножичани гудачки инструмент представљају један од суштинских митолошких, историјских чак и сакралних артефаката за народе на Балкану посебно у областима Србије, Црне Горе и БиХ. Уз њих је створен читав циклус епске поезије који спада међу најважније продукте нематеријалне баштине Балкана. Данас су оне предмет великих дискусија и контроверзи. У овом чланку етномузиколог Јована Папан анализира како се гусле повезују уз политички некоректне политичке трендове (ратови, национализам, анахронизам) и како културна политика како у Србији, а посебно у Црној Гори систематски прогони ову традицију из јавног простора, подстичући неке друге (више „европске“) инструменте као што је тамбурица.

7. Иван Чоловић, *Свето или криво гудало*. Фељтон у листу *Данас* 31.12.2005–10.1.2006. Објављено и у књизи *Балкан терор културе*, 20 век, Београд, 2008.

Овај чланак познатог антрополога и етнолога Ивана Чоловића је парадигматичан за горе изнету тезу о гулама као анахроним симболу национализма, традиционализма и наводном инструменту ратне политике и говора мржње, који треба прогнати у музеј. О другачијем погледу на традицију и савремену употребу овог инструмента пише Миша Ђурковић у књизи *Слика, звук и моћ*, (издање МСТ Гајић, Београд 2009), показујући како се формирала и како опстаје једна снажна гуларска герилска поткултура, протерана са јавних медија, али итекако жива у погледу високих тиража касета и дискова, посећених културних вечери, посебних фестивала, система награда итд.

8. Српски Музеј хлеба Јеремија, Пећинци.

<http://www.youtube.com/watch?v=OK06yTiadPQ>

Посебан музеј хлеба у војвођанској општини Пећинци је илустрација све веће снаге приватне иницијативе у Србији. Ово је резултат рада једног човека, сликара Јеремије који је годинама скупљао традиционалне артефакте повезане са културом хлеба у Србији и који је 1998. отворио музеј хлеба. Изложени су бројни експонати повезани са различитим традицијама израде хлеба и чак 95 обредних хлебова из Србије. Отворен је за посете, изучавања, чак и за практичну демонстрацију израде хлеба. Све је рађено без финансијске помоћи државе, али постепено га уводе у званичну туристичку понуду и општина и држава.

<http://www.discoverserbia.org/sr/srem/muzej-hleba>

[http://pecinci.omnicom-](http://pecinci.omnicom-dev.com/kultura_i_sport/srpski_muzej_hleba.35.html)

[dev.com/kultura_i_sport/srpski_muzej_hleba.35.html](http://pecinci.omnicom-dev.com/kultura_i_sport/srpski_muzej_hleba.35.html)

9. Музеј – етносело „Старо село“ Сирогојно.

То је етносело које се састоји од великог броја старих кућа донетих са свих страна Златибора. Етносело је саграђено 1979. године, на 4,5 хектара површине. У једној од кућа музеја „Старо село“ направљена је и крчма, а неке мање колибе су преуређене за становање. 47 објеката, 2000 експоната. Комплекс обиђе више од 100.000 посетилаца годишње. Направљена је реконструкција традиционалне српске куће и породице и објекат је постао место одржавања бројних туристичких манифестација. Ово је један од основних стубова туристичке понуде Златибора, најпосећенијег планинског центра у Србији.

<http://www.youtube.com/watch?v=gwMu0jZ180o>

<http://www.zlatibor.org/izleti%20posete/sirogojno.htm>

10. Дрвенград *Мећавник* Емира Кустурице.

<http://www.mecavnik.info/wsw/index.php?p=345>

Комерцијалнија верзија етносела, комплетно место направљено почев од 2004. када је Емир Кустурица режирајући филм *Живот је чудо* направио мало село на овом брду (нове куће, црква итд) према ста-

ром моделу. Изграђено је уз обилату помоћ државе и разних државних предузећа. Нуди бројне садржаје врхунског типа. Кустурица је покретно и филмски фестивал ауторског филма и бројне манифестације за промоцију аутентичне стваралачке културе (укључујући и храну и пиће). Посетама Џони Депа, Ману Чаоа, Марадоне или Никите Михалкова ово место полако добија ширу популарност и привлачност.

Србија – општи преглед

Понуђених десетак примера систематски је организовано око неколико целина у којима смо настојали да покажемо огромну динамику и полемичност јавног дискурса и политика у Србији које се одnose на питања културног наслеђа и фолклора. Може се без претеривања рећи да је питање односа према сопственом наслеђу и традицији једна од основних линија разграничења између различитих културних и политичких опција у овој држави.

Сам простор Србије изузетно је културолошки диверсификован. Слојеви народног сећања дубоки су и структурисани као и нпр. Калемегданска тврђава у Београду чији су најстарији слојеви везани још за Келте и Римљане. Свако ново освајање доносило је нову цивилизацију и без претеривања се може рећи да су трагови овог огромног протока времена и даље уочљиви у различитим сегментима савремене културе.

Зато је најлакше у истраживању кренути од културних политика везаних за мањинске народе, посебно у Војводини. Лако се уочава да је њихово културно стваралаштво и превише базирано на фолклорној традицији чија је основна функција хомогенизација око политике идентитета и одржавање достигнутог нивоа. Треба истражити могућности како да се ове заједнице подстакну на креативнију прераду наслеђа, и на динамичнију пролиферацију те прераде са актуелним трендовима. Постоје такви примери као што је традиција словачког наивног сликарства у Ковачици.

Посебан сегмент је доста развијено изучавање магичног наслеђа Влаха у источној Србији. Ту спада њихова музика, тужбалице, клетве, културе обредних хлебова, мноштва етнолошких филмова који се баве њиховим обичајима, специфична култура сексуалности итд. Други огроман космос је истраживање врло шароликог наслеђа и праксе Рома.

Однос већинског народа према свом наслеђу доста је условљен контекстом политичких дешавања у последње две деценије. У јавном дискурсу (мада не и у популацији), све је доминантнија теза о промоцији модернизације над било каквом традицијом која се по правилу везује за национализам. Стога и у буџету државних институција све више доминира подршка савременој уметности на рачун потискивања пројеката који се односе на изучавање и развој фолк-

лорног наслеђа. Страх од национализма дефинише, чини се, и рад званичних државних институција које су специјализоване за изучавање наслеђа. Етнографски музеј у Београду (установљен 1901), иако отвара своја врата за један број концерата и других културних манифестација, недовољно пажње посвећује подстицању савремених културних прерада и употреба елемената и мотива наслеђа. Као да се традиција намерно стерилише уместо да се подстиче њено страшно уживање и развој. Етнографски институт САНУ је класична академска институција која (за разлику од својих колега у нпр. Загребу) као да у потпуности бежи од бављења савременом етнографијом и посебно од практичне употребљивости својих резултата.

Највећи део фолклорне културне политике одвија се на нивоу локалних заједница. Велики број градова има одличне завичајне етнографске поставке у музеју. Постоје такође занимљиве традиционалне манифестације и локални фестивали (попут фестивала вина у неколико градова као што су Вршац, Александровац или Сремски Карловци) у оквиру којих се промовишу и разни облици фолклорних делатности. По правилу, локалне власти доста помажу рад културно-уметничких друштава по селима. Култура ових организација које осим у селима постоје и у оквиру фабрика, или при градским домовима културе, све више и као приватна друштва, изузетно је жива, динамична и репрезентативна. Наслеђе које они одржавају, промовишу у свету и развијају уз помоћ великог броја кореографа, полако улази и у друге облике популарне културе, моде итд. Отуд су нарочито ансамбли народне игре радо виђени у свим крајевима света, а власт систематски избегава да их користи као део своје културне дипломатије.

Ту долазимо до јачања приватне иницијативе у Србији као најснажнијег инструмента промоције креативне обраде фолклорног наслеђа. Све бројније су етно-куће, етно-ресторани, преуређени салаши у Војводини, развија се сеоски туризам итд. Пример Кустуричиног Међавника или читаве културе гуслара која опстаје и шири се у једном правом *андерграунду*, или бројних младих талентованих дизајнера који у моди, керамици, сувенирима и другим производима примењују нпр. наслеђе аутентичних шара пиротских ћилима, говори да је итекако присутна свест о богатству културног наслеђа које омогућује разне врсте не само очувања него и лукративне креативне употребе. Примери фестивала у Гучи и глобални успех Бреговићеве музике која је на том изразу заснована, најбоље илуструју огроман сваковрсни потенцијал фолклорне културе у Србији. Стога је изучавање стања пресудно за стварање јасних препорука за даље кретање.

МАКЕДОНИЈА

1. Годишњи програм за остваривање националног интереса у култури за 2010.

Министарство културе Македоније, Скопље, 2010.

http://www.kultura.gov.mk/documents/PROGRAMA__2010_n.pdf

Званични документ који представља структуру активности које Министарство културе подржава у 2010. години. Подршка програмима заштите културног наслеђа и фолклорне баштине чини велики део овог плана. Нпр. дигитализација културног наслеђа у библиотечкој секцији, или етно-арт радионице и прикупљање етнолошког материјала из педесетих и шездесетих година у музејској секцији, а посебна секција је посвећена фолклорним и сценско-уметничким делатностима.

2. Пројекат ревитализације Старе чаршије и Закон о Старој чаршији, Министарство културе Македоније, Скопље, 2009.

<http://www.skopskacarsija.gov.mk/>

http://www.kultura.gov.mk/documents/zakon_za_stara_carsija.pdf

Стара чаршија која се налази у центру Скопља представља посебну историјску, архитектонску и културну средину. Деценијама је представљала не само важну туристичку атракцију, већ и живо средиште старог занатства, културно-уметничких, галеријских и других догађаја. Будући да је доста тога замрло, Министарство је донело закон којим је ова целина проглашена за простор од посебног значаја за државу, и донет је програм њене ревитализације.

3. Каталог Етно поставке општине Кисела Вода (део Скопља).

Општина Кисела вода. Аутор, Тони Чупоски, Скопље, 2008.

<http://www.kiselavoda.gov.mk/files/217/Etno%20POSTAVKA%20za%20web.pdf>

Након вишегодишњег рада, ова општина је успела да направи врло квалитетну етнолошку поставку од артефакта сакупљених са своје територије. Пројекат су заједно финансирали локална самоуправа и Министарство културе, а циљ је превасходно сакупљање меморабилија и едукација млађих нараштаја о својој традицији и социјалној историји.

4. Галичка свадба, Село Галичник

http://www.gomacedonia.com/galicka_svadba.shtml (програм манифестације)

Место Галичник из кога се некад због посла у иностранство иселило скоро комплетно становништво, оживљавало би сваког 12. јула (Петровдан), када би се некадашње становништво окупило да уз венчање двоје младих оживи своју традицију и дух некадашњег живота. Временом је то постала манифестација од државног значаја. Током два дана се оживљава традиционална ношња, исхрана, занати, обичаји, игра се коло *Тешкото* које симболизује тежак живот у печалби.

5. Фолклорни ансамбл Танец, Скопље

<http://www.tanec.com.mk/mak/index.asp>

Званични државни ансамбл народних игара који постоји од 1949. Македонија се одликује једним од најимпресивнијих музичких и играчких фолклорних наслеђа у Европи, веома богатог ритмичког и хармонијског колорита. Танец ужива огроман углед у свету и представља један од кључних сегмента државне културне дипломатије.

6. Музичка група *DD Synthesis*:

Интервју са професором Драганом Даутовским, магазин *Блесок*, 2 /1998, Скопље

CD *Swinging Macedonia*, Скопље, 2000.

<http://www.dragandautovski.com.mk/>

Након сарадње са *Анастасијом* (музика за филм *Пре Кише* Милча Манчевског), професор Даутовски оформио је осмочлану групу *ДД Синтезис* која је постигла завидан успех на европским просторима у свету ворлд мјузик. То је изванредан модел креативне прераде пребогатог музичког фолклора ове државе. Уживају велику подршку државе. У овом интервјуу Даутовски излаже програмске ставове.

7 *Виртуелни модели на живеалишта от македонско народно градителство*,

Даворин Трпески, Институт за етнологија и антропологија, Скопље, 2006.

Сарадник Института за етнологију и антропологију, Трпески је истраживао могућности и технике прављења виртуелних музеја као оруђа за очување и истраживање класичних архитектонских споменика културе, али и као основе за развој модерних архитектонских решења базираних на етнолошком наслеђу. Ово је веома практична књига која доноси и добар преглед неких од основних модела традиционалне македонске архитектуре.

8. Фолк уметност у Македонији: преглед најважнијих грана савремене фолк уметности. Веб сајт

<http://www.cybermacedonia.com/mculfolk.html>

Ово је један од најбољих прегледа најважнијих облика фолклорног стваралаштва и на њему базиране уметничке праксе. Аутори наводе неколико значајних подручја као што су керамика, накит (златни и бакарни), израда ношњи или уметнички стубови и надгробни споменици које производе чувени Мијак мајстори.

9. *Ethnic Stereotypes in the Macedonian Folklore and their Reflection in the Macedonian Contemporary Literature*,

Ана Мартиноска, Часопис *Neohelicon*, Будимпешта, април 2005, стране 71–79.

Ауторка истражује третман фигуре другог у македонском фолклорном наслеђу показујући како се имиџ другог углавном гради као фигура непријатеља дефинисаног кроз низ стереотипа. Затим ис-

тражује како се ово наслеђе рефлектује пре свега на савремену поезију, али и на друге жанрове књижевности у Македонији.

10. Mask customs and Identity in the Region of Southeastern Europe. The Case of Macedonia, Ели Милошеска, часопис *Ethnologica Balkanica*, 11/2007, стр. 237–256, Munchen.

Ауторка тврди да је сваковрсна криза кроз коју од распада СФРЈ пролазе грађани Македоније изазвала јаку кризу идентитета како код индивидуа, тако и код етничких колектива, што је подстакло велики број људи да се врати вредностима и наслеђу фолк културе која се сматра најчвршћим темељем идентитета. Ауторка показује како карневали (Прилеп, Струмица, Вевчани) и други ритуали који укључују маске постају важна попришта присвајања и прераде фолклорног наслеђа у промењеном политичком контексту.

11. Пројекат Крале Марко

Интернет портал, <http://www.kralemarko.org.mk/>

Изуетно занимљив приватни портал који се базира на миту о средњовековном јунаку Крале Марко (српски Краљевић Марко). Промовише се етнотуризам, стрипови са етничким мотивима (нпр. аутор Раде Дичовски), етно исхрана и ресторани, одећа, сувенири, или потпуно митомански пројекти попут *King Marko brand* који Марка представља као верзију Краља Артура.

Македонија – општи преглед

Пример Македоније веома је занимљив за разумевање мотива и подстицаја за креирање савремене културне политике према фолклору.

Око 40% становништва и даље живи на селу, са животним навикама и обичајима који се нису много променили у односу на традиционалан начин живота. Отуд се велики део традиционалне културне праксе и даље одвија као део свакодневног живота. Неки сегменти израде одеће, исхрана, керамичко посуђе или занатска оруђа опстају не као део *фолклора* већ као нормалан начин обављања послова и организације живота. Посебно је упечатљив пример клесарских мајстора који стварају богато украшене надгробне споменике, стубове и сл.

Око 30 % популације чини муслиманско становништво. Док је мали број Турака и Рома интегрисан у јавни простор, албанска популација која чини више од четвртине становништва опстаје у свом посебном затвореном систему организације укључујући и посебно јавно мњење, образовање итд. Из тог света веома мали део културне па и фолклорне праксе долази од неалбанске популације.² Стога је без

² Један од ретких примера је студија *Митски елементи во албанскиот и македонскиот јуначки епос и балада*, Изаима Муртезанија, издање Института Марко Цепенков, 2006, Скопје.

познавања албанског језика готово немогуће истражити њихов однос према фолклору. Постоји један број албанских културно-уметничких и фолклорних друштва која Министарство културе финансира.

Јавним простором доминира језик и култура Македонаца као предоминантне нације. Међу њима доминира осећај сталне угрожености и кризе идентитета. С обзиром да најмање две околне државе не крију претензије према прикључењу ове државе и асимилацији њеног словенског становништва, као и да албанска популација тежи одвајању и систематски заокружује свој ентитет у Македонији, постаје јасно зашто се политика идентитета сматра најважнијим приоритетом.

Кључну улогу у спровођењу ове политике, као и у њеном финансирању има државна власт, односно Министарство културе. Држава дефинише, намеће и спроводи политику идентитета, културну политику и води бригу о заштити културног наслеђа. Постоје стални спорови о могућој и пожељној улози локалне самоуправе у спровођењу политике фолклора, но најчешће за то недостају и средства, али и кадровски потенцијали и знање. Овде наведени пример општине Кисела вода показује да се у том правцу ради.

У овако малој земљи државна политика може да игра екстремно важну улогу, а власт да својим потезима преко ноћи мења усмерење званичне идеологије па тиме и интерпретације историје и сећања свог народа. Отуд је у Македонији последњих година на делу невероватна антиквизација идентитета. Власт промовише бизарну идеју да данашња Македонија представља баштиника културе, политике и славе античке Македоније Филипа и Александра Македонског (његово име носи аеродром у Скопљу). Тако посетилац испред зграде Владе (грађене у класичном реалсоцијалистичком стилу) може да види десетак великих античких фигура (археолошке ископине) нападно поређаних на улазном степеништу. Постоје и предлози да се изгради нова зграда Уставног суда у облику старогрчког храма а да судије носе тоге.

С друге стране, реално постојеће фолклорно (пре свега музичко и плесно) наслеђе ове државе по општој оцени спада међу најлепша и најбогатија у Европи. Фолклорне игре, кола, ношње, ћилими и друге простирке, традиционални инструменти попут гајди и кавала доживљавају праву ренесансу у последње две деценије и доносе Македонији велику корист у међународном представљању и културној дипломатији. Држава је до сада тај потенцијал препознавала и помагала да састави попут *Анастасије* или *ДД Синтезис* остваре велики успех на међународној сцени. Осим *Танеца* чак и неки локални фолклорни ансамбли постижу значајне резултате зато што сваки крај има свој посебни колорит музике, игре и ношњи. Основа је ипак свакодневна пракса. На свакој свадби већина гостију игра и најсложенија и најзахтевнија кола.

Академско изучавање фолклорне баштине такође доживљава одређене помаке. Постоји неколико института који делују уз помоћ државе и страних фондација, али се полако укључују и у међународне пројекте с обзиром да је македонско наслеђе атрактивно поље изучавање и за истраживаче из других земаља. Истраживачи прилазе фолклорном наслеђу из различитих углова, а постоје и савремени приступи који воде рачуна не само о бележењу већ и о могућности креативне употребе, као што је наведена књига о виртуелним конструкцијама македонских традиционалних стамбених простора.

Постоји такође веома развијена свест о фолклорном наслеђу као једном од најважнијих туристичких потенцијала. Низ музичких фестивала настоји да испуни класичне идентитетске функције али и да промоцијом специфично македонских програма привуче и туристе. Галичка свадба је свакако најрепрезентативнији пример, али има и других. У том светлу треба истражити занимљив положај бројне македонске дијаспоре која спада у важније промотере македонског фолклора, али и важну туристичку клијентелу и пропагатора.

Коначно, веома је занимљив и све значајнији допринос појединаца како на нивоу уметничке праксе етно типа (дизајн, стрипови, брендирана домаћа храна), тако и у промоцији овог стваралаштва чему је посебно допринела употреба интернета.

ХРВАТСКА

1. Закон о заштити и очувању културних добара Републике Хрватске

Министарство културе Хрватске, Загреб, 1999. године
(<http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/271022.html>)

Експлицитно наводи и нематеријална културна добра попут језика, дијалеката и говора, усмене књижевности, разних облика фолклорног блага те традиционалних умећа и заната.

Од 2004. Министарство има посебан Одсек за нематеријална културна добра.

Заштићени су феномени од карактеристичне музике, плеса до јела (пашка чипка, корчулански плес, истарска гласбена пракса виолине, славонски кулен, а на широј листи предлога налази се још око двеста феномена.

2. „Улога медија у представљању, мијењању и креирању традиције“;

Даниела Ангелина Јелинчић, и Ана Жувела Бушња, чланак објављен у оквиру зборника Александра Мурај и Зорица Витез, (ур.) *Представљање традицијске културе на сцени и у медијима*, Институт за етнологију и фолклористику и Етнолошко друштво Хрватске, Загреб, 2008, стр. 51–63.

Рад у оквиру УНЕСКО-вих докумената одређује концепте традиције, фолклора односно нематеријалне баштине те се фокусира на представљање, пропагирање и потрошњу облика традиционалне културе у медијима и културним индустријама. Представљање традиционалне културе у медијима рад сагледава кроз три основна аспекта: потрошњу културе, промену културе и промену публике. Први од тих аспеката служи култури, други је мења, док је манипулација публиком најопаснији па чак и погубан аспект медијске моћи.

3. Докторски рад “Фолклорна гласбена пракса и културна политика: Парадигма смотри фолклора у Хрватској”, Наила Церибашић, Филозофски факултет, Загребачки универзитет, 1998.

У својој критици Наила Церибашић тражи разлоге опстанка *изворности*, која и као друштвена чињеница чини темељ дискурса савремених смотри — можда стога што својом стабилношћу, непроменљивошћу, чистоћом и колективношћу може пружити уточиште разломљеним идентитетима, припомоћи изградњи великих идеја националног или државног јединства, или пак својом неухватљивошћу и фикционалношћу професионални ангажман стручњака учинити доиста неопходним.

4. Зборници Института за етнологију и фолклористику и Хрватског етнолошког друштва

- *Дестинације чежње, локације самоће: Увиди у културу и развојне могућности хрватских отока*, Инес Прица и Жељка Јелавић (ур.), Загреб, 2009

<http://crosbi.znanstvenici.hr/prikazi-rad?&lang=EN&rad=386876>

Књига садржи осамнаест прилога који из различитих перспектива (етнолошке, етномузиколошке, лингвистичке, социолошке) и тематски разнолико приступају проблематици очувања баштине и развоја хрватских острва

- *Турист као гост- прилози кулинарском туризму.*

Нивес Ритиг Бељак и Меланија Белај (ур.), Загреб, 2009.

<http://crosbi.znanstvenici.hr/prikazi-rad?&lang=EN&rad=439874>

Једанаест прилога са скупа *Турист за столом – традиционална исходишта гостољубља*, одржаног у оквиру изложбе *Свијет хране у Хрватској* у загребачком Етнографском музеју у априлу 2007. године. Основна нит зборника јесте приказивање досад остварене укључености хране и пића у туристичку понуду те пропитивање могућих нових путева развоја привлачности кулинарског туризма.

5. Институт за етнологију и фолклористику

Директор Иван Лозица, Загреб

<http://www.ief.hr/>

Институт је основан још 1948. Бави се интердисциплинарним истраживањима савремених и историјских културних појава и процеса. Институт има богату библиотеку и документацију која садржи

бројне збирке рукописа, аудио и видео снимака, фотографија и филмова. Посебно треба издвојити бављење савременом етнологијом односно актуелном народном културном праксом и изразиту практичност истраживача и пројеката, који подстичу савремену креативну прераду постојећег наслеђа, као и туристичку промоцију фолклорног богатства.

6. Етнографски музеј Истре са фестивалом етнофилма.

Директор Лидија Никчевић

<http://www.emi.hr/index.php?grupa=4&stranica=12&jezik=hr>

Музеј чува етнографску грађу с фондусом од 4200 предмета, у првом реду текстила, пољопривредног алата, те предмета из свакодневног живота истарског села с краја XIX и почетка XX века (лончарски, столарски, ковачки производи као и примери традиционалног рукотворства). Подручја истраживања су свакодневни живот, одевање, привреда, дечје игре, музика, традиционална исхрана, веровања, становање, усмена предаја, мултикултуралност... Музеј стално организује радионице за промовисање и учење старих заната, нарочито намењене деци.

7. Lado Electro, CD, Државни фолклорни ансамбл Ладо, Загреб, Aquarius, 2003

www.lado.hr

Ансамбл постоји од 1949. и намењен је промоцији фолклорних игара и песама из свих крајева Хрватске. У оквиру њихове савремене уметничке праксе треба поменути пројекат Ладо Електро, албум на коме су певачи Лада уз помоћ младих ди-џејева снимили електро обраде хрватских традиционала.

8. Удруга за очување традиционалних заната *Гачанка*.

Руководилац Драгица Рогић, Оточац

<http://www.min-kulture.hr/default.aspx?ID=4215> (Novi list, 02.10.2008)

Изванредан пример приватне иницијативе која је успела да се наметне као партнер државним институцијама и да направи самоодрживу комерцијалну задругу која данас у пет радионица за прераду и фарбање вуне и платна као и за производњу одеће запошљава петнаест људи. Прва средства су добили од банке која је препознала иницијативу локалне заједнице, а затим су постали партнери фондација и Министарства културе.

9. Етно-еко села.

Пројекат који подржавају жупаније и министарство културе и посебно Министарство туризма

<http://www.min-kulture.hr/default.aspx?ID=5683>

„Програм потицања, заштите, обнове и укључивања у туризам баштине у туристички неразвијеним подручјима“, Министарство туризма, Загреб, 2004.

Широм југа Хрватске, Далмације, у обалском залеђу и на острвима, постоје бројна напуштена села у којима су одлично очуване оригиналне куће. Хрватска има озбиљну акцију оживљавања ових села у етно-еко села. Подстиче се повратак исељеника и обезбеђују се средства за обнову кућа, али и организацију живота у складу са традиционалним, еколошким принципима. Циљ је не само оживљавање живота и културе већ и стварање привлачних туристичких дестинација.

10. Ријечки карневал

Туристичка заједница града Ријека, Директор Петар Шкарпа
<http://www.ri-karneval.com.hr/>

Карневалски догађаји града Ријеке особен су спој европског грађанског карневала, пре свега венецијанског и аустријског, и елемената фолклора и митологије старих Словена, што се показује кроз крајње маштовите маске.

На карневалским поворкама 2001. године учествовале су 72 дечје карневалске групе са 4.200 учесника на Дечјој карневалској поворци, а на Међународној карневалској поворци и 144 карневалске групе одраслих са 10.000 учесника, из 12 земаља света што је пратило 110.000 гледалаца.

11. Етно-еко фестивал: традиционална изложба производа и услуга руралних подручја, организатор Влада Хрватске, Загребачки велесајам

<http://www.min-kulture.hr/default.aspx?ID=4148>

Ова изложба и презентација одржава се већ осам година на Загребачком велесајму.

Посетиоцима се представљају старински традиционални плесови, изумрли сеоски занати, традиционална јела справљена по старим рецептима, али могу да остваре увид у туристичку понуду руралних крајева. Селекција се врши преко жупанија које представљају своје производе на сајму. "Еко-етно Хрватска" одржава се под високим покровитељством Владе Републике Хрватске.

Хрватска – општи преглед

У Хрватској је промоција свог наслеђа у првом плану као крајње пожељан инструмент јачања сопствене националне свести и самопоуздања. Довољно је уочити чињеницу да се у буџету за културу за 2010. за програме нове медијске културе као најважнији сегмент културне политике у области савремене уметности издваја 4.590.000 куна што је само око 20 одсто више него издвајање за фолклорне програме (културно-уметнички аматеризам) и програм заштите нематеријалних културних добара, где доминира заштита старих заната, (3.579.000 куна).³

³ Детаљна расподела државног буџета за културу доступна је на сајту <http://www.min-kulture.hr/financiranje/> Анализа расподеле намењена фолклору

Власт промовише заједничко хрватско наслеђе и симболе користећи га као инструмент хомогенизације већинског становништва. Отуд тако снажна политика заштите нематеријалног културног наслеђа, која локалне специфичности претвара у општехрватске брендове. На делу је и реинтерпретација историје тиме што се наслеђа народне културе некада бројне српске заједнице представљају као део „хрватске културе“.

Мрежа подршке власти разним облицима традиционалног и фолклорног културног стваралаштва веома је богата и разграната. Иако је државна власт (посебно Министарство културе) главни финансијер и организатор ове политике, много тога се обавља у директном партнерству са жупанијама, регијама и локалним самоуправама. Жупаније се често појављују као носиоци значајних регионалних програма и то посебно оних дугорочних који афирмишу специфичности те регије. Из наведених примера видело се да оне промовишу своје наслеђе, симболе итд.

У случају Истре, ова политика има још већи значај јер се ради о крајње специфичној регији. Отуд је она добила и сопствени етнографски музеј који настоји да приказује мултикултурну традицију и да посебно млађој деци преноси ту свест о локалној специфичности и наслеђу које су створиле различите заједнице (посебно италијанска).⁴

Кроз готово све примере провукла се једна заједничка одлика: веза са туризмом. Хрватска је земља са једном од најлепших обала у Европи која је (посебно у последњих седам–осам година) постала једна од најатрактивнијих летњих дестинација.

Отуд је разумљиво што је фолклор постао важан део укупне туристичке понуде. Држава настоји да туристима током боравка понуди што већи број аутентичних садржаја и локалних брендова, почев од ношњи, фолклорних игара, фасцинантне музичке понуде посебно далматинских мушких хорова (клапе), и читавог спектра производа и дестинација које носе ознаку етно-еко.

Видели смо да постоји годишњи сајам етно-еко понуде, као и да и приватне иницијативе све више иду у правцу развоја понуде која би понудила традиционалне производе (храну, пиће, музику) као еколошку понуду.

Носилац најважнијих туристичких манифестација је по правилу локална самоуправа. Сињска алка, Ријечки карневал, Загребачка смотра

(културно-уметнички аматеризам) и Програму заштите нематеријалних културних добара показује да највећу подршку добијају музика и плес.

⁴ Фолклорна уметност у културној политици Хрватске, генерално анализирајући развија се у два правца. Први, очување етнографских и националних вредности у циљу подршке културном интегритету и други, лукративни као егзотика, значајни садржај туристичке понуде.

фолклора итд, уживају подршку државног нивоа из позадине, али по-сао воде културне власти општине и локална туристичка организација.

Још једна значајна одлика јесте и јака свест постојећих специјализованих институција о практичности и функционалности свога деловања. Почев од сва три етнографска музеја или специјализованог Музеја за умјетност и обрт, преко разних управа у Министарству културе, све до Института за етнологију и фолклористику, изразито је наглашен савремени приступ и настојање да рад не остане везан за бележење и репродукцију, него управо за практичну важност, употребу и корисност својих резултата. Сарадници института су сарађивали са великим бројем предузетника и актера које помињемо у осталим референцама: од истраживања туристичких потенцијала наслеђа, до омогућавања савремене прераде музичког фолклора. На пример помогли су и пројекте миксовања народних песама попут пројеката *Gangawerk* и *Lado electro*. Треба истаћи да чланови ансамба Ладо имају од раније доста искуства у савременим пројектима као што је нпр. сарадња са Бреговићевом групом *Бијело дугме* још 1984.

Занимљиво је што држава успева да препозна добре индивидуалне пројекте и да их подржи. Појединци покрећу креативне портале, стварају етнозанатске радионице, чак и организују фестивале, а држава им помаже едукујући их, оспособљавајући да сами прикупљају средства и дајући и сама. Постоје чак и примери попут деоничарског друштва „Хрватски фолклор“ које делује преко специјализованог сајта www.hrvtaskifolklog.com, промовишући фолклорне ансамбле и нудећи све врсте услуга које су са тим повезане.

Хрватска дијаспора иако веома бројна и богата, занимљиво је, не игра неку значајну улогу у политици заштите и развоја фолклора.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Постоје значајна истраживања која су неумитно показала иманентну везу развоја фолклористике, етнологије и антропологије са актуелном политиком. Познато је нпр. да се етнологија не случајно јавља као последица појачаних империјалних тежњи и пракси великих европских сила у последњој четвртини деветнаестог века. Наиме, колонијализам је већ увелико систематизованој, у дисциплине стратификованој и са интересима државе уско повезаној науци европских сила иманентно налагао појачано бављење обичајима, културним праксама, чак и културама исхране и одевања народа настањених на подручјима која су окупирале. Неоспорном истраживачком духу појединаца, потреби да се у компаративној перспективни сагледа укупна култура ових људи упоређена са културама других па и сопственом, свакако је доприносила и практична потреба политичких елита да се детаљно истраже народи којима се намеравало владати.

Ово је је само један од бројних примера сличне провенијенције. У новије време међутим, могао би се увести још један моменат. Говоримо о вези доминантне унутрашње самоперцепције политичких и интелектуалних елита неке државе са ставом глобалних елита и трендова према њиховој култури и самосталном афирмисању. Наиме, пракса односа великих сила и кључних глобалних центара моћи према националном питању обележена је разликом између пожељних и непожељних националиста у зависности од тога да ли им је конкретни национализам био у интересу или не. Управо пример Балкана и историје тзв. *источног питања* на најбољи начин илуструје ову хипотезу. Већ два века готово све велике силе сузбијају српску националну свест и на све могуће начине подстичу и афирмишу националну еманципацију народа који окружују српски етнос. На само да је геополитичка интересна логика ових процеса сасвим довољна да одбаци приговоре за „традиционалну српску мартирологију“ и „опчињеност теоријама завере“ већ постоји сасвим довољан број историјских студија и монографија које документовано илуструју и потврђују непрекинуту истоветну логику решавања источног питања.⁵

Овај геополитички и међународни оквир неопходан је чини се за разумевање истраживања које смо обавили и на претходним страницама презентовали. Ментална мапа неопходна за разумевање три презентоване политике фолклора постављена је Другим заседањем АВНОЈ-а и укупном идеолошком конструкцијом постављеном после Другог светског рата у другој Југославији. Друга Југославија је постављена као опозитна претходној буржоаској, наводно великосрпској творевини, „тамници народа“⁶ коју су настојали да преуреде у федерацију социјалистичких република. Иако је званична идеологија инсистирала на блиском јединству и одредила нове границе према познатој Титовој метафори „жила на мермеру“ које служе само за јачање и учвршћивање снажне мермерне структуре Југославије, ова форма је рано почела да се попуњава другачијим садржајима. И из наведених примера уочили смо да се 1949. у свакој од република формира ансамбл националних игара за којим је брзо и следио научни институт за изучавање народне традиције, као и етнографски музеј ако раније није постојао. Ова мрежа институција није требало

⁵ Од новијих студија поменимо овде неколико: Наталија Нарочницка, *Русија и Руси у светској историји*, СКЗ, Београд, 2008; Милош Ковић, *Дизраели и источно питање*, Клио, Београд, 2007; Милорад Екмечић, *Дуго кретање између клања и орања*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2008; Миша Ђурковић, „Како се конструишу нације: црногорски случај“, *Социолошки преглед*, 1/2010, 3-36.

⁶ Југословенски комунисти су преузели шему и дискурс Лењина и Троцког у односу на Русију после 1918, као и њихов модел решавања националног питања на уштрб интереса најбројнијег народа.

да буде заснована на етничким већ на административним принципима (као што су наводно и границе требало да буду чисто административне природе). У пракси су саме републике углавном биле и именоване постављене као протодржаве, а ова етнолошка мрежа институција бавила се углавном проучавањем, односно (ре)конструкцијом народног наслеђа нације која је била доминантна у тој републици. Суштински је она служила за учвршћивање националне самосвести и утврђивање националног карактера републике као будуће државе македонског, хрватског или словеначког народа.

Нова идеологија је све народе – осим српског – подстицала на изражавање и развијање своје самосталности и промоције свог народног и националног стваралаштва, за шта је етнолошка политика уз образовну, културну и економску имала пресудну функцију. Ово посебно постаје уочљиво након експлицитног политичког и уставно-правног заокрета у периоду 1962–1964. и свих оних политичких турбуленција у следећих десет година које су довеле до доношења конституционалног устава из 1974. године.

Српски народ ван граница Србије углавном је био без инструменталне етнолошке политике који би му омогућили да негује и развија своје аутентично специфично наслеђе, као различито од већинског народа у тој републици, а камоли да га развија са свешћу и политиком која би га представила као део укупног српског наслеђа. У самој Србији мрежа и политика ових институција пратила је по дефиницији смернице и ставове комунистичке политике Србије осуђене да ради и делује под стигмом оптужби за великосрпство и национализам. Стога су ове институције или морале да ограниче свој истраживачки рад на подручје тадашње Србије или да се баве општејугословенским наслеђем. Док су сви остали радили, развијали се и постепено се дефинисали као Хрвати, Словенци, Црногорци, Македонци итд, у Београду су етнологи деловали под сталним притиском да буду Југословени.

Ова матрица се у пуној мери пренела и на следеће две деценије што је илустровало и наше истраживање. Македонска политика етнологије показује снажан националистички импулс који варира између словенског и античког наслеђа, али јасно препознаје своју културну баштину као најјачи потенцијал за утврђивање сопственог идентитета, али и за туристичку промоцију, јавну дипломатију, развој сектора услуга и друге савремене активности. Низ примера је показао како се у овај процес укључује бројна дијаспора као и многобројни појединци који сви заједно са пуно љубави унапређују народну традицију али је и одржавају као део свакодневне праксе.

Овај модел још је израженији у случају Хрватске јер је, између осталог, реч о знатно већој држави са бројнијим становништвом и са озбиљнијом институционалном традицијом. Хрватска великим делом следи немачки модел јавно-приватног, корпоративног деловања

у коме држава игра велику улогу, али се труди да што више подстакне појединце, локалне и жупанијске власти, мале предузетнике па и инвеститоре из иностранства да иницирају или се барем укључе у програме практичне и исплативе употребе, развоја или обнове своје традиције. Огроман туристички потенцијал несумњиво обележава и боји скоро све тамошње напоре у разним областима политике етнологије. Но осим тога постоји и веома занимљиво искуство етнологије ратног периода, о чему говори низ значајних чланака.⁷ Може се рећи да се етнологија у Хрватској у потпуности ставила у службу националне политике. Из периода 1991–1995. остала је бројна истраживачка и научна продукција на Институту за етнологију и фолклористику у Загребу која носи јак печат ангажованости у правцу заступања хрватске ствари. Рихтман-Аугуштин и Мурај посебно истичу докторски рад Маје Поврзанић *Култура и страх: ратна свакодневица у хрватској 1991/1992*, који је одбрањен 1997, као и зборник радова објављен на енглеском језику *Fear, Death and Resistance*, 1993.

У Србији је ситуација ишла у другом правцу. Научници и јавни делатници који су стварали на подручју етнологије нису ни стигли да се ослободе југословенства, а већ им је поново набачена стигма великосрпства. Многе је у деведесетим уплашио страх од глобалне пресије званичне верзије рата која је стизала из западних медија и од западних колега према којој је српски национализам наводно главни изазивач и подстрекач распада земље и ратних и материјалних страдања. Штавише, чини се да је већи притисак на етнологе вршило глобално јавно мњење него наводна националистичка атмосфера у Србији. Врло је занимљиво да у таквој „националистичкој“ политици Милошевићеве власти није било озбиљних покушаја да се народно стваралаштво, митологија и предања систематски употребе за мобилизацију и хомогенизацију становништва.

Потенцијални критичар ове тезе указаће на митинг на Косовом пољу 1989. и на пароле које су се сретале по такозваним антибијрократским митинзима, као и на повратак одређених топоса, имена и симбола у јавни дискурс. Но, то све није довољно да покаже постојање било какве озбиљне, систематске и организоване политике каква је у то време вођена у Хрватској на пример, и која је обележавала политику етнологије земаља које су биле у рату. У књизи *Диктатура*,

⁷ Погледати Наумовић, Слободан, „Национализација националне науке? Политика етнологије/антропологије у Србији и Хрватској током прве половине деведесетих година двадесетог века“ у Сенка Ковач (ур.), *Проблеми културног идентитета становништва савремене Србије*, Филозофски факултет, Београд, 2005, стр. 17–60, као и Рихтман-Аугуштин, Дуња, и Мурај, Александра, „Првих педесет година етнолошке мисли у институту“, *Народна умјетност*, 35/2, 1998, стр. 103–124.

нација, глобализација, Ђурковић је показао како се ненационалистички карактер Милошевићеве власти лако уочава управо преко истраживања музичке и симболичке праксе у доба његове владавине.⁸ Укажимо овде и на статус етнологије и етнолошких институција. Његов режим ни минимално није показао интерес за овладавање и употребу таквим институцијама што се јасно види из њихове праксе, делатности и резултата. Можда је један од најважнијих индикатора ове тезе чињеница да је Иван Чоловић управо у том периоду као истраживач запослен на Етнографском институту при САНУ, дакле на званичној државној институцији стекао углед најпознатијег етнолога из Србије овенчаног Хердеровом наградом и другим сличним признањима.

Отуд се суштински није много променило у њиховом деловању ни после Милошевићевог пада и доласка нове, „реформске“ идеологије на власт у следећој деценији. Српска етнологија и етнографија наставила је да се бави етнографским истраживањима на терену, бележењем старих облика стваралаштва, односима између етничких група и животом дијаспоре. Како је Наумовић приметио,¹⁰ чак ни отворена агресија на Србију 1999. није била довољна да српска етнологија изађе из претходно утврђене матрице о српској кривизи, или из самонаметнутог игнорисања етнологије свакодневице и савременог живота која би свакако морала да има неки политички став о узроцима и објашњењима изучаваних појава. Отуд се и за период после 2000, као и за актуелну политику етнологије може рећи да избегава савременост, да сама себе гура у бављење стерилним темама које избегавају политички провокативна питања о идентитету,¹¹ да нема контакте са живим ствараоцима и да чак ни не обрађује питања могућности активне прераде народног стваралаштва за практичне сврхе. Нпр. српска институционална етнологија нема никакве везе са туризмом у Србији данас.

⁸ Види Ђурковић, Миша, *Диктатура, нација, глобализација*, ИЕС, Београд, 2002.

⁹ Чоловић је парадигма за политички коректног етнолога чији се рад у назначеном периоду сводио на подржавање и пропагирање западне наратије о искључиво српској кривизи за распад Југославије. Детаљније о томе у есеју „Између политике и пропаганде“ у Миша Ђурковић, *Слика, звук и моћ*, МСТ Гајић, Београд, 2009.

¹⁰ Наумовић, Слободан, „Национализација националне науке? Политика етнологије/антропологије у Србији и Хрватској током прве половине деведесетих година двадесетог века“ у Сенка Ковач (ур.), *Проблеми културног идентитета становништва савремене Србије*, Филозофски факултет, Београд, 2005, стр. 45.

¹¹ Један од ретких изузетака јесу радови Александре Павићевић о проблемима брака у Србији који имају изразито ангажовану ноту и указују на погубно наслеђе комунизма на институцију породице, као и на узроке демографског пропадања у Србији. Види *На удару идеологија: брак, породица и полни морал у Србији у другој половини двадесетог века*, Етнографски институт САНУ, Београд, 2006.

Постоји и друга врста реакције на савремену праксу кад је музика у питању. Међу оним српским етномузиколозима који имају изражену националну свест углавном постоји негативан став одбацивања свега што се дешава на естрадној сцени и у простору савремене популарне музичке праксе. Отуд се по правилу баве класичном етномузикологијом и истраживањем окамењеног музичког наслеђа појединих региона у Србији, не марећи много за питања како би својим радом могли да помогну активну и квалитетну прераду тог наслеђа или побољшање понуде у области српске популарне музике.

С друге стране показала се страховита виталност етнолошког наслеђа у Србији које на један хаотичан, неплански и хајдучки начин опстаје упркос начелно непријатељском ставу државе и већег дела елите према њему. Показује се да много више слуха има локална самоуправа, а све већу улогу приватна иницијатива. Углавном без помоћи државе обнављају се нпр. салаши по Војводини и ничу етнокуће, ресторани или читава насеља по Србији.

Све у свему, довољно је погледати примере јасне етнолошке политике у Хрватској и видети шта би све држава могла да уради и у Србији. У сваком случају би јој се више исплатило да улаже у етнокултурне и етнотуристичке пројекте него да фаворизује савремене визуелне уметности.¹² С друге стране, сами етнологи би могли да своја интересовања и рад усмере у далеко практичнијем правцу што такође могу да науче од својих колега из Хрватске. Музеји би морали више да се отворе и да преко савремених радионица и партнерства са образовним установама привуку децу и науче их како да се активно и стваралачки односе према наслеђу народа коме припадају. Тада би се и појединци и нови предузетници или савремени уметници много више обраћали за стручну помоћ, а такав заједнички рад свих поменутих сегмената у једној јасно дефинисаној и усмереној политици етнологије и културне политике као основе савремене политике идентитета могао би много да донесе овој држави и у материјалном и у вредносном смислу.

За све то је међутим неопходно да Срби у Србији престану да се стиде себе и свог наслеђа. Проблем је што, нажалост, све институције и медији у тој држави промовишу и развијају као општу идеолошку и вредносну матрицу управо такав стид који води сузбијању и

---

¹² Извор овакве накардне политике може се наћи у чињеници да културну политику Србије данас воде кадрови образовани у прошлој деценији у окиру Фонда за отворено друштво, ЦИТОК-а и сличних институција које презиру сваки облик аутентичног народног стваралаштва, сматрају да не постоје партикуларне националне културе или уметност већ искључиво једна, универзална, и коначно пропагирају савремене де(кон)структивне (углавном визуелне) облике уметничког стваралаштва.

потискивању оног највреднијег што су Срби наследили из традиције, што углавном трули по музејима, књигама и неискоришћеним збиркама, а могло би да им буде највреднији адут на културној и туристичкој трпези Европе.

ЛИТЕРАТУРА

- Ђурковић, Миша, *Диктатура, нација, глобализација*, ИЕС, Београд, 2002.
- Ђурковић, Миша, *Слика, звук и моћ*, МСТ Гајић, Београд, 2009.
- Јелинчић, Даниела Ангелина и Жувела Бушње, Ана, „Улога медија у представљању, мијењању и креирању традиције“, у Александра Мурај и Зорица Витез, (ур.) *Представљање традицијске културе на сцени и у медијима*, Институт за етнологију и фолклористику и Етнолошко друштво Хрватске, Загреб, 2008, стр. 51–63.
- Мартиноска, Ана, „Ethnic Stereotypes in the Macedonian Folklore and their Reflection in the Macedonian Contemporary Literature“, *Neohelicon*, Будимпешта, април 2005, стр. 71–79.
- Милошеска, Ели, „Mask customs and Identity in the Region of Southeastern Europe. The Case of Macedonia“, *Ethnologica Balkanica*, 11/2007, стр. 237–256, Munchen.
- Муртезани, Изаим, *Митски елементи во албанскиот и македонскиот јуначки епос и балада*, Институт Марко Цепенков, Скопје, 2006.
- Наумовић, Слободан, „Национализација националне науке? Политика етнологије/антропологије у Србији и Хрватској током прве половине деведесетих година двадесетог века“ у Сенка Ковач (ур.), *Проблеми културног идентитета становништва савремене Србије*, Филозофски факултет, Београд, 2005, стр. 17–60.
- Павићевић, Александра, *На удару идеологија: брак, породица и полни морал у Србији у другој половини двадесетог века*, Етнографски институт САНУ, Београд, 2006.
- Папан, Јована, „Гусле сироче сукцесије“, веб портал *Нова српска политичка мисао*, http://starisajt.nspm.rs/kulturnapolitika/2006_papan_gusle.htm
- Прица, Инес, и Јелавић, Жељка, (ур.), *Дестинације чежње, локације самоће: Увиди у културу и развојне могућности хрватских отока*, Институт за етнологију и фолклористику, Загреб, 2009.
- Ритиг Бељак, Нивес, и Белај, Меланија, (ур.), *Турист као гост – прилози кулинарском туризму*, Институт за етнологију и фолклористику, Загреб, 2009.
- Рихтман-Аугуштин, Дуња, и Мурај, Александра, „Првих педесет година етнолошке мисли у институту“, *Народна умјетност*, 35/2, 1998, стр. 103–124.
- Тимотијевић, Милош, *Карневал у Гучи*, Легенда, Народни Музеј Чачак, 2005.
- Трпески, Даворин, *Виртуелни модели на живеалишта от македонско народно градителство*, Институт за етнологија и антропологија, Скопље, 2006.
- Церибашић, Наила, *Фолклорна гласбена пракса и културна политика: Парадигма смотри фолклора у Хрватској*, докторска дисертација, Филозофски факултет, Загребачки универзитет, 1998.
- Чоловић, Иван, *Свето или криво гудало. Фелтон у листу Данас*, 31.12.2005–10.1.2006. Такође и у књизи *Балкан, терор културе*, 20 век, Београд, 2008.

Miša Đurković, Dimitrije Vujadinović, Belgrade

**POLITCS OF ETNOLOGY: COMPARATIVE RESEARSCH OF
DIFFERENT ATTITUDES TOWARD FOLKLORE HERITAGE
IN SERBIA, FYR MACEDONIA AND CROATIA**

Summary

The article presents and analysis results of research dealing with different politics of ethnology and folklore in three former Yugoslav republics: Serbia, Macedonia and Croatia. For each country authors offer ten relevant references illustrating basic trend of development, and this is followed by an analysis of results in every particular country. Finally, authors display conclusions coming out of this comparison and explain reasons which brought such a different attitudes toward own heritage.

Key words: ethnology, folklore, politics, Serbia, Macedonia, Croatia.